

Dues alfabetitzacions | Blog Escola de Llibreria

Wolf, Maryanne. *Lector, torna als llibres: el cervell lector en un món digital*. Trad., Ada Arbós Bo; il·lust., Catherine Stoodley. Barcelona: Viena, 2021. 270 p. (Carta blanca; 50). ISBN 978-84-17998-49-3. 19,90 €.

Wolf, Maryanne. *Lector, vuelve a casa: cómo afecta a nuestro cerebro la lectura en pantallas*. Trad., María Maestro; ilust., Catherine Stoodley. Barcelona: Deusto, 2020. 252 p. ISBN 978-84-234-3133-5. 18,95 €.

Wolf, Maryanne. *Reader, come home: the reading brain in a digital world*. Illust., Catherine Stoodley. New York: HarperCollins, 2018. 260 p. ISBN 978-0-06-238878-0.

El llibre de Maryanne Wolf que comentaré tot seguit mereix atenció perquè és una resposta constructiva a una preocupació creixent en la societat i la cultura contemporànies: cada vegada hi ha menys lectors de llibres o, encara més precís, disminueix progressivament el nombre de gent jove que llegeix llibres. Wolf no lamenta, però, el fet que hi ha gent que hagi deixat de llegir, un fenomen social i cultural al capdavant, potser un problema de mercat, sinó la pèrdua que l'exercici de la lectura produeix sobretot en el cervell dels infants i adolescents, un problema d'alfabetització que condiona no solament l'aprenentatge sinó també les oportunitats professionals i personals futures, i que, pitjor encara, pot arribar a determinar el desenvolupament psicosocial de l'individu. Wolf no endossa als lectors una elegia per un temps perdut, com ho fa Sven Birkerts a *Elegia a Gutenberg* (Alianza, 1999), per exemple, sinó que procura diagnosticar el problema i, sobretot, s'esforça a oferir solucions, en concret la doble alfabetització que consta al títol d'aquesta ressenya.

Wolf cita una notable novel·lista, Marilynne Robinson, per assenyalar que «som a les portes d'una nova era» (p. 253) i un gran historiador del llibre, Robert Darnton, per remarcar que som en un «moment frontissa» (p. 254), el lapse de temps que va del llarg període que Marshall McLuhan va proposar anomenar la Galàxia Gutenberg i una nova etapa que bé podria ser la Galàxia Internet, com en diu Manuel Castells. Aquell període no solament no s'ha tancat sinó que probablement trigarà a fer-ho, i aquesta va començar fa uns trenta anys, amb la difusió d'Internet, l'esclat de les noves tecnologies i la globalització de les comunicacions i de l'economia; però les dues galàxies coincideixen, se superposen, es barregen. Dit d'una altra manera, estudiants o no, encara hem de llegir llibres per a l'educació i la informació, i ho haurem de fer durant bastant de temps més, tant si són impresos com digitals; però al mateix temps, ja som en un entorn digital, és a dir, fem servir ordinadors, telèfons mòbils

intel·ligents, tauletes i tota mena d'aparells que faciliten una connexió permanent entre persones i grups, i també ens obren l'accés a plataformes, recursos tecnològics i enormes bases de dades, i a un flux d'informació constant, immediat, abassegador, difícil d'assimilar. Un aspecte concret de la frontissa a què em referia abans és que, com qualsevol frontissa, uneix i separa alhora els nadius digitals, és a dir, la població nascuda en un entorn plenament digital, per a la qual l'espai digital és totalment «natural», i els immigrants digitals, aquella part de la població que ha hagut d'aprendre a usar eines i tècniques digitals, amb les limitacions que depenen de l'edat i la capacitat de cada individu.

Wolf no està en contra de la cultura digital, sinó d'alguns perills que comporta, en particular la dispersió de l'atenció i l'acceleració de la percepció a causa de l'excés d'estímuls, la reducció en el recurs a la memòria, l'escassetat de llenguatge, la lectura superficial, la pèrdua de sentit crític, la falta d'empatia social a causa de l'aïllament individual. Més en concret, observa que és un error que els llibres interactius i les tauletes es facin servir com a «xumets» per als infants en substitució de les lectures de contes i de l'atenció compartida de pares i fills (p. 175); és prou sabut que els aparells electrònics tenen un efecte addictiu que si bé «calma» la curiositat de les criatures també els en fa dependents i en limita algunes capacitats cognitives. Això es deu a un principi bàsic: «com més temps d'exposició (temps que passem) a qualsevol dels suports, les seves característiques (possibilitats) més influiran en el lector (aprenent). Perquè el suport és el missatge cap a l'escorça cerebral i la comença a modelar des del principi» (p. 141). D'aquí ve la recomanació del títol del seu llibre: cal «tornar» a llegir llibres; si és que s'ha deixat de llegir llibres, cal tornar-hi perquè la lectura és una pràctica essencial per a la conformació del cervell d'infants i adolescents.

Hi ha tres premisses que Wolf exposava a l'inici d'un llibre anterior, *Cómo aprendemos a leer* (Ediciones B, 2008) i que recull en aquest: en primer lloc, «els ésser humans no hem nascut per llegir», no hi ha cap disposició genètica que ens prepari per a la lectura; per la qual cosa, en segon lloc, cal un aprenentatge que és possible per la plasticitat del cervell dels infants (llevat de casos com la dislèxia, trastorn que Wolf analitza amb encert) i que es realitza a l'escola en un període de temps molt breu, si es considera en termes quantitativus; i, en tercer lloc, que la lectura no solament millora el rendiment cognitiu sinó que proporciona beneficis insubstituïbles en àmbits diversos de la vida individual i social. Però no qualsevol tipus de lectura, no la lectura «superficial», aquella en què els ulls rellisquen per damunt de les pàgines o la pantalla, no la lectura «d'escaneig», merament informativa, sinó una lectura «profunda». Wolf reconeix que manlleva el concepte de Birkerts, per al qual la lectura profunda és la «pausada i reflexiva possessió d'un llibre» (Birkerts: 1999, p. 190), però el precisa molt més dient que és el complex d'activitats que contribueixen a la comprensió mitjançant processos inferencials i deductius, l'habilitat per fer analogies, l'anàlisi crítica, la reflexió i la intuïció (Wolf, 2021, p. 55-89). De fet, el llibre de Wolf no és pròpiament una defensa de la lectura literària com la que emprèn Birkerts amb enorme convicció, però no s'està de remarcar que la literatura és un «laboratori moral», en concret, sosté, la lectura de la ficció contribueix a augmentar la nostra empatia, a comprendre la consciència d'altres persones, a compartir-ne emocions i conflictes (p. 73).

Wolf ofereix, com deia, un diagnòstic dels problemes que provoca la immersió en la cultura digital, defensa els beneficis de la lectura «profunda», mostra una gran preocupació per la reducció de lectors qualificats i les conseqüències de l'extensió de la lectura superficial, però també proposa solucions. Pregunta per on cal començar les reformes necessàries i assenyala tres grans línies en què convé fer inversions importants per assegurar el futur dels fills: en primer lloc, és imprescindible una avaluació continuada dels alumnes des del principi, atès que els primers anys d'escola són crucials, i si no aprenen a llegir bé arrossegaran el dèficit sempre més, un dèficit

que condicionarà el seu futur; en segon lloc, cal invertir en la formació del personal docent perquè a les aules coexisteixen o xoquen dues cultures, l'analògica i la digital, i ni els docents ni els infants mateixos no dominen totes les eines ni les saben fer servir amb prou eficàcia; i, en tercer lloc, la inversió en l'ensenyament de la lectura al llarg de tota l'etapa escolar, un aspecte que té una adaptació possible al nostre país i que consistiria a reconèixer que allò que de debò fa falta, el que és cada vegada més urgent, no és explicar gramàtica i ortografia, sinó ensenyar a llegir i escriure, és a dir, que l'alumne entengui el que ha llegit i després sigui capaç d'explicar-ho oralment i per escrit. Se'n pot dir lectura «profunda», «minuciosa», «atenta» o «crítica», es pot llegir literatura o història o filosofia, l'important és comprendre el que s'ha llegit, assimilar-ho i ser capaç d'exposar-ho perquè altres persones ho entenguin.

Wolf va un pas més enllà i proposa un programa de doble alfabetització amb l'objectiu de «construir tot un circuit cerebral pluripotencial que prepari [els infants del present i del futur] per pensar amb el coneixement i la flexibilitat cognitiva necessàries», perquè està clar que «el futur del circuit lector requerirà un coneixement dels límits i de les possibilitats tant del circuit basat en la lectura com en el digital» (p. 218). L'esquema educatiu que proposa Wolf parteix d'un model ben senzill: el bilingüisme, és a dir, la possibilitat que els infants desenvolupin la capacitat de canviar de codi amb rapidesa i eficàcia. La proposta de Wolf descansa en una hipòtesi que reconeix que no ha estat demostrada encara: «aquest desenvolupament paral·lel podria evitar l'atròfia que percebem en els adults quan els processos de lectura en pantalla es contagien als de la lectura en paper, que són més lents, i queden eclipsats» (p. 221).

Wolf creu que durant els dos primers anys de vida dels infants, el «temps de falda» en diu, els pares han de llegir contes als fills, fent servir llibres impresos, tocant-los, ensenyant-ne les imatges, i explicar-los-els, una experiència que és l'entrada ideal en la vida de la lectura (p. 171 i 175). En l'etapa que va dels dos als cinc anys, Wolf desitjaria que els infants del seu món de la lectura ideal estiguessin voltats «d'històries, de llibres petits, de llibres grans, de parauletes, de qualsevol paraula, de lletres, de nombres, de colors, de llapis, de música (molta música!) i de tota mena de coses que estimulessin la creativitat, les habilitats comunicatives i les exploracions físiques, tant a l'interior com a l'aire lliure» (p. 176). Wolf faria que les famílies o les persones que en tenen cura «llegissin als infants cada dia, i que llegir un conte abans d'anar a dormir fos un ritual quotidià», perquè, remarca, les «lleis morals universals que té cada cultura comencen amb les històries dels contes» (p. 176-177). El que li fa por a Wolf d'aquest període de desenvolupament és que si les famílies i els mestres, tota la societat de fet, no vigilen prou «què omple els dies i les nits d'aquests primers anys, els nostres fills i els seus hàbits entraran en mode pantalla» (p. 182). Per a les famílies és, doncs, peremptori decidir quin és un contingut digital adequat per als fills, quant de temps hi poden jugar i quant de temps han de dedicar al joc lliure, a les estones de falda i a la lectura de contes (p. 183). Wolf conclou que l'equilibri que haurien de cercar les famílies, els educadors i els dissenyadors digitals hauria de ser la «formació d'una ment activa i curiosa» (p. 186).

En l'etapa dels cinc als deu anys, caldria reforçar les bases de la lectura «profunda» en els lectors primerencs perquè fes d'antídot de les temptacions contínues de la cultura digital; cada activitat ha de tenir el seu lloc i el seu temps perquè els infants aprenguin què és millor per a cada tasca d'aprenentatge. La introducció de la lectura sobre paper facilita que els infants s'adonin que llegir demana temps, però en treuen la recompensa de pensaments que conserven després de tancar el llibre; una altra activitat recomanable és aprendre a escriure a mà perquè ajuda a pensar més a poc a poc, a pas de cargol i no de llebre (p. 222). En suma, cal ensenyar als infants a fer servir les eines digitals per aprendre perquè, en realitat, les associen amb el lleure i el joc i sovint no saben treure profit dels motors de cerca, no encerten les paraules adients per trobar informació, no saben avaluar la informació que obtenen i no

discriminen la veritat de la falsedat. De fet, les habilitats adquirides amb la pràctica de la lectura «profunda» segurament els ajudarien a controlar la dispersió de l'atenció, a garbellar la informació rebuda, a desenvolupar una «imaginació compassiva», a llegir i pensar amb profunditat, és a dir, amb rigor i sentit crític, amb independència del suport (p. 227-228).

Wolf indica tres problemes a resoldre: en primer lloc, la necessitat d'invertir en la recerca sobre els efectes cognitius dels suports en paper i digital; en segon lloc, la urgència d'una inversió creixent en la formació del personal docent, en gran part sotmès al procés d'obsolescència no programada; i, en tercer lloc, la lluita contra les diferències d'accés a l'educació i a Internet en la nostra societat i en el món (p. 228). El pla d'alfabetització doble que proposa Wolf pot contribuir al fet que els infants superin l'abisme digital que es va obrint en la societat actual difonent els processos que caracteritzen la lectura «profunda» aplicats a qualsevol suport: «parar atenció, recordar, connectar, inferir, analitzar i després saltar», que només vol dir llegir llibres que molts adolescents d'avui refusen perquè són massa llargs (p. 236).

La mateixa Wolf exposa el missatge de fons del seu llibre; sosté en primer lloc, que la immersió en la cultura digital, sobretot si és intensa, constitueix una amenaça per a l'ús de les capacitats reflexives de tothom, no tan sols dels infants, i si no prenem consciència del risc potencial que implica, tot el futur de la societat democràtica pot arribar a veure's compromès, perquè «l'atròfia i la manca gradual d'exercici de les nostres capacitats analítica i reflexiva són els pitjors enemics d'una societat autènticament democràtica» (p. 254-255).

Cal dir que la traducció d'Ada Arbós és solvent i llegidora, adequada a un llibre que combina el to personal amb el rigor científic (és una sèrie de nou cartes adreçades als lectors), però com sol ser dissortadament habitual, l'editorial ha escatimat l'índex de noms i conceptes que apareixia a l'edició original, que hauria estat molt útil en un llibre d'aquestes característiques. Una última observació: tan interessant i suggestiu com és, em temo que *Lector, torna als llibres* només serà llegit pels que ja estan convençuts de la necessitat de tornar-hi, perquè no els hem abandonat mai, i que ens adonem que cal reformar l'educació per posar-la al dia, però encara em fa més por que els qui tenen autoritat per portar a la pràctica les reformes necessàries, imprescindibles, no en faran cas. I si no ho fan, quant de temps, quanta energia i quantes persones es perdran en el camí...

[Enric Sullà](#)

Catedràtic de Teoria de la Literatura i Literatura Comparada de la UAB, professor del postgrau de [Prescripció Lectora](#) de la UB

Referències bibliogràfiques

Birkerts, Sven. *Elegía a Gutenberg: el futuro de la lectura en la era electrónica*. Trad., Daniel Manzanares. Madrid: Alianza Editorial, 1999. 295 p. (Alianza literaria. Ensayo). Edició original: 1994. ISBN 84-206-5445-X.

Wolf, Maryanne. *Cómo aprendemos a leer: historia y ciencia del cerebro y la lectura*. Trad., Martín Rodríguez-Courel. Barcelona: Ediciones B, 2008. 335 p. (No ficción. Divulgación). Edició original: 2007. ISBN 978-84-666-3835-7.